

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับขบวนการจัดการป่าชุมชนกรณีศึกษาป่าชุมชนตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สลด จังหวัดตาก โดยผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการเกิดภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาในการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้าน ตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สลด จังหวัดตาก
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดการนำภูมิปัญญาชาวบ้านชุมชนแม่ตาวมาใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาชาวบ้าน กับการอนุรักษ์ป่าชุมชนแบบพึ่งตนเองของชุมชนแม่ตาว

แนวความคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์การวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดภูมิปัญญาชาวบ้าน แนวความคิดการจัดการป่าชุมชน แนวความคิดองค์กรชุมชน และแนวความคิดการมีส่วนร่วมมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยมีกรอบความคิดในการวิจัยว่าชาวบ้านแม่ตาวสามารถใช้ภูมิปัญญาจากประสบการณ์เดิมที่ได้เก็บสะสมไว้ในรูปแบบต่าง ๆ ในระยะเวลาอันยาวนาน และประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับมาประมวลใช้แก้ปัญหาด้วยวิธีการหลากหลายจนเกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ป่าชุมชนจนทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ได้ศึกษาจากเอกสารเพื่อรวบรวมข้อมูลตามแนวความคิดวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และวิจัยเชิงปริมาณประกอบกันในการวิจัยเชิงคุณภาพได้เน้นวิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant Interview) การพูดคุยแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เวลาเก็บรวบรวมภาคสนาม 1 ปี ได้นำข้อมูลที่ได้มาจัดทำแบบสอบถามเชิงปริมาณอีกครั้งหนึ่ง และนำแบบสอบถามลงเก็บข้อมูลภาคสนามโดย มีผู้ช่วยวิจัยช่วยเหลือการเลือกพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงปริมาณผู้วิจัยได้เลือก หมู่บ้าน 4 หมู่บ้าน เป็นตัวแทนจาก 6 หมู่บ้านที่มีในตำบล การเก็บข้อมูลในครั้งนี้จะเก็บจากประชากร กลุ่มตัวอย่างแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มก่อตั้ง
2. กลุ่มสนับสนุน หรือกลุ่มสืบทอด

การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำข้อมูลที่เป็นตัวเลขเชิงสถิติ มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อยืนยันข้อค้นพบ หรือข้อสรุปของการศึกษาในด้าน ภูมิปัญญาของชาวบ้านตำบลแม่ตาวที่นำมาใช้ในการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ตาว โดยนำ ข้อมูลที่ได้มานำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาความ

การวิเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยโดยสรุปตามวัตถุประสงค์ ในการวิจัยครั้งนี้ที่ละข้อด้วยการพรรณนาความสรุปได้ ดังนี้

5.1 กระบวนการเกิดภูมิปัญญา และการสืบทอดภูมิปัญญาในการจัดการป่าชุมชน ตำบลแม่ตาว มีกระบวนการการเกิดภูมิปัญญา ดังนี้

5.1.1 การเรียนรู้

การเรียนรู้เป็นประสบการณ์ของตนเองที่เกิดจากการดำเนินชีวิตที่อยู่ในชุมชน ที่ได้เก็บสิ่งสมไว้ เมื่อเกิดประสบการณ์ใหม่จึงได้นำความรู้จากประสบการณ์เก่ามาประยุกต์ใช้

การเรียนรู้ภายนอกชุมชนโดยเกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้เป็น กลุ่ม โดยชาวบ้านสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับตัวแทนภาครัฐ ภาคเอกชนที่เป็นทั้งคน ภายในประเทศและต่างประเทศ ทำให้เกิดความรู้ความคิดอย่างกว้างขวางสามารถนำมาปรับ ประยุกต์ใช้กับการจัดการป่าชุมชนได้

การเรียนรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดความรู้จากผู้อื่นชาวบ้านแม่ตาวได้เกิดการ เรียนรู้จากการถ่ายทอดความรู้ใน 2 ลักษณะ คือ การถ่ายทอดที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยการ นอกเล่า จากการประชุม การสนทนา หรือการถ่ายทอดที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่เป็น กฎ ระเบียบ การใช้ประโยชน์จากป่าที่ได้ร่วมกันจัดทำขึ้น

จากการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบทำให้ชาวบ้านเกิดความคิดใหม่เพื่อนำ มาเปลี่ยนแปลงทั้งความคิดและพฤติกรรมของชาวบ้านตำบลแม่ตาวเพื่อนำมาใช้ในการ จัดการป่าของชุมชนแม่ตาวขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง

5.1.2 การสั่งสมความรู้

การสั่งสมความรู้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับ การเรียนรู้และการสั่งสมภูมิปัญญาไว้นั้น เกิดหลายรูปแบบ เช่น คำสอน ความเชื่อ ประเพณีที่เป็นสังคม – วัฒนธรรม ที่ชาวบ้านได้สั่งสม จากบรรพบุรุษไว้และประเมินกลิ่นกรองมาใช้ในการแก้ปัญหาในการจัดการป่าชุมชน

5.1.3 การสืบทอดภูมิปัญญา

การสืบทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านแม่ตาวเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านที่มีแนวคิดเหมือนกันจนสามารถนำผลึกความคิดมาสร้างเป็นกฎ ระเบียบใช้ร่วมกัน ซึ่งปรากฏออกมาในวิธีการปฏิบัติตามข้อกำหนดการใช้ประโยชน์จากป่า การยินยอมให้ปรับดินใหม่เมื่อฝ่าฝืนกฎ ระเบียบ และการร่วมทำกิจกรรมในการอนุรักษ์ และการรักษาป่าร่วมกัน จากการปฏิบัติดังกล่าวจึงถือว่าเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นใหม่ทำให้สามารถรักษาป่าได้อย่างยั่งยืน

5.1.4 การปรับตัวและการประยุกต์ใช้ความรู้

จากการที่ชาวบ้านแม่ตาวได้ร่วมกันจัดการป่าในรูปแบบป่าชุมชนทำให้ชาวบ้านต้องมีการปรับตัวและประยุกต์ใช้ความรู้ใหม่ในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนในด้านต่าง ๆ คือ การปรับตัวด้านสังคม – วัฒนธรรม ด้านการเมือง – การปกครอง และด้านการเศรษฐกิจ ซึ่งจากการปรับตัวในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวเป็นการประยุกต์ใช้ความรู้ใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับ สถานการณ์ปัจจุบันเพื่อให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งเห็นได้จากการที่ชาวบ้านมีไม้ไว้ใช้สอยอย่างยั่งยืน การหาอาหารจากป่าเพื่อมาใช้ในครัวเรือน และเหลือจึงนำไปขาย เช่น เห็ด เป็นต้น

5.2 ผลการวิจัยแนวความคิดภูมิปัญญาของชาวบ้านแม่ตาวที่นำมาจัดการทรัพยากรป่าชุมชน สรุปได้ดังนี้

ชาวบ้านชุมชนแม่ตาวได้นำภูมิปัญญาเกี่ยวกับเรื่องป่าจากประสบการณ์ความรู้เดิมที่มีอยู่ในลักษณะความเชื่อ กับประสบการณ์ความรู้ที่สมัยใหม่ที่มีอยู่ในลักษณะของวิทยาศาสตร์ และสิทธิในการใช้ป่า ซึ่งเป็นสาเหตุของการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน ทำให้ป่าเสื่อมโทรมจึงทำให้ ชาวบ้านเกิดการตระหนักถึงชีวิตที่เคยผูกพันกับป่าทำให้เกิดจิตสำนึกใหม่ที่ต้องห่วงแหนป่าจึงร่วมกันคิดวิธีการแก้ปัญหา

การแก้ปัญหาเกิดจากกลุ่มผู้นำชุมชนใน 2 ฐานะ คือ ฐานะผู้นำชาวบ้าน และฐานะตัวแทนภาครัฐได้ใช้วิธีการแก้ปัญหาด้วยวิธีการ ดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจโดยกลุ่มผู้นำต้องการสร้างความเข้าใจกับกลุ่มชาวบ้านโดยขอความร่วมมือจากกลุ่มผู้อาวุโส กลุ่มเครือญาติ กลุ่มพระสงฆ์และภาครัฐที่ร่วมกันสร้างความเข้าใจจนชาวบ้านเกิดความห่วงแหนในพื้นที่ป่าของชุมชนไว้

2. การจัดตั้งองค์กรขึ้นรองรับงานการจัดการป่ารูปแบบใหม่โดยมีบริหารงานในรูปแบบคณะกรรมการ และใช้อำนาจจากสภาตำบลขับเคลื่อนงานป่าชุมชนในองค์กรวิธีการบริหารงานขององค์กรเกี่ยวกับการจัดการป่าองค์กรได้ใช้วิธีการให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุก ๆ กิจกรรม เช่น กิจกรรมการเลือกคณะกรรมการป่าชุมชน กิจกรรมกำหนดรูปแบบป่า กิจกรรมการเฝ้าระวังป่า การตรวจป่า การทำแนวกันไฟ การดับไฟป่า และการปลูกป่า เป็นต้น

จากการที่ร่วมกันคิดและทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้กันเองในชุมชนและจากภาครัฐทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่ได้นำมาใช้ในการจัดการป่าชุมชนแบบยั่งยืน

5.3 ผลการวิจัยมิติของความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาชาวบ้านกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของชุมชนตำบลแม่ตาว

สรุปได้ว่าองค์ความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้านมีมิติความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ป่าชุมชนแบบพึ่งตนเองมีลักษณะ ดังนี้

1. มิติภูมิปัญญาที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ โดยผ่านกระบวนการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมองค์ความรู้ที่พบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ใน 2 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ของมนุษย์ในแง่การใช้อำนาจโดยผ่านกฎระเบียบ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในการมีชีวิตร่วมกันชุมชน
2. มิติภูมิปัญญาที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการผลิต วิถีชีวิต และระบบนิเวศ พบว่าองค์ความรู้ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์ 2 ด้าน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการผลิตและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศ
3. มิติภูมิปัญญาที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ พบว่า ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาของชาวบ้านแม่ตาวกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ป่า ผ่านระบบความเชื่อ เรื่องผี การประยุกต์พิธีทางพุทธศาสนามาใช้กับการรักษาป่า เช่น การบวชต้นไม้ การค้าต้นไม้อันแสดงให้เห็นการรักษาทรัพยากรป่าโดยมีพิธีกรรมเป็นสื่อทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

5.4 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา

5.4.1 ข้อเสนอแนะการนำไปใช้

จากผลการวิจัยภูมิปัญญาชาวบ้านกับขบวนการจัดการป่าชุมชน ได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการของวิธีคิดในการแก้ปัญหาของชาวบ้านที่นำมาใช้ในการจัดการป่าชุมชน โดยวิธีการพึ่งพาตนเองได้ แต่ยังมีบางส่วนควรมีการปรับปรุงเพื่อให้การดำเนินงานป่าชุมชน ตำบลแม่ตาว มีความสมบูรณ์และยั่งยืนดังนี้

5.4.1.1 การตั้งองค์กรป่าชุมชนยังไม่ชัดเจนดังนั้นควรกำหนดการจัดตั้งองค์กรแบบเป็นทางการอย่างชัดเจนและควรมีแนวทางในการจัดหาบุคลากรที่นำมารับผิดชอบงานแต่ละฝ่ายให้ชัดเจนขึ้น และควรแจ้งความเคลื่อนไหวของการดำเนินการจัดการป่าชุมชนให้ชาวบ้านทั่วไปมีโอกาสทราบความเคลื่อนไหวได้มากขึ้น เช่น มีการติดประกาศบที่ใช้ประจำปี

5.4.1.2 การร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าส่วนใหญ่ผู้ใหญ่ในชุมชนเป็นผู้ร่วมกิจกรรมจึงควรมีการสร้างเครือข่ายในชุมชนระหว่างวัยให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อให้ป่าชุมชนอยู่ได้อย่างยั่งยืน เช่น

- ควรมีการรณรงค์ในการปลูกป่าเพื่อให้รู้จักการปลูกป่าทดแทน เพื่อให้มีไม้ไว้ใช้สอยอย่างยั่งยืน
- เมื่อมีกิจกรรมร่วมการปลูกป่าแต่ละครอบครัวควรนำบุตรหลานที่อยู่ในวัยเรียนเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่าด้วย
- ส่งเสริมให้โรงเรียนนำเรื่องราวเกี่ยวกับป่าชุมชนจัดไว้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในรายวิชาท้องถิ่นของเราเพื่อเป็นการปลูกฝังความรู้ และจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรป่าชุมชนของตนเอง เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าตั้งแต่วัยเด็ก
- ส่งเสริมให้โรงเรียนใช้ป่าชุมชนเป็นห้องทดลอง เมื่อเรียนเรื่องระบบนิเวศป่าเพื่อให้เด็กเกิดการสังสมความรู้และเกิดจิตสำนึกในความสำคัญของป่าด้วยประสบการณ์ตรง

5.4.1.3 ควรมีการสร้างเครือข่ายชุมชนข้างเคียงและชุมชนอื่นเพื่อการเผยแพร่ความรู้เรื่องป่าชุมชนตำบลแม่ตาว ให้ชุมชนอื่นทราบและมีการแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนอื่นเพื่อเป็นแนวทางในการหาความรู้ และนำมาปรับใช้กับป่าชุมชนของตนเองให้กว้างขวางยิ่งขึ้นกว่าเดิม

5.4.1.4 การดำเนินการป่าชุมชนทั้งป่าอนุรักษ์ และป่าใช้สอย ประสบปัญหาในการขาดแคลนเงินทุนสำหรับการพัฒนาด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับป่าชุมชน เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ควรมีการรณรงค์ในการหาทุนในรูปแบบอื่น ๆ เช่น เขียนโครงการพัฒนาและขอเงินบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาในชุมชนและนอกชุมชนที่มีความต้องการฟื้นฟูทรัพยากรป่าอันเป็นทรัพยากรส่วนรวมของชาติ

5.4.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

1. ควรมีการศึกษาริบททางสังคมที่มีต่อความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน
2. ควรมีการศึกษาทัศนคติของเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีต่อป่าชุมชน ตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
3. ควรมีศึกษาภูมิปัญญาในด้านมิติทางด้านศาสนาและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาป่าชุมชน
4. ควรมีการศึกษากุมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชนในท้องถิ่นอื่น ๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับจัดการป่าของชาวบ้านตำบลแม่ตาว